

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МОЛОКОПРОДУКЦІЇ

ЗАХОДИМ М.В., асистент

Подільський державний аграрно-технічний університет

Проведений аналіз умов формування конкурентоспроможності молочної продукції, світового ринку основних молочних продуктів та їх наслідків для молокопереробних підприємств України і в Хмельницькій області зокрема.

The analysis of the terms of the competitiveness of dairy products, the main world market of dairy products and their implications for dairy plants in Ukraine and Brussels in particular.

Постановка проблеми. Із вступом України до СОТ важливим питанням стає підвищення конкурентоспроможності продукції. В сучасних умовах конкурентні переваги повинні бути значними з погляду умов конкуренції і відповідати ключовим факторам успіху, бути стійкими в нестабільному ринковому середовищі і недоступними для легкого відтворення конкурентами. Зростання конкурентоспроможності продукції є одним із стратегічних завдань кожної підприємницької структури, в тому числі і підприємств молокопереробної галузі – однієї із найбільш привабливих за обсягами реалізації на ринку товарів широкого вжитку.

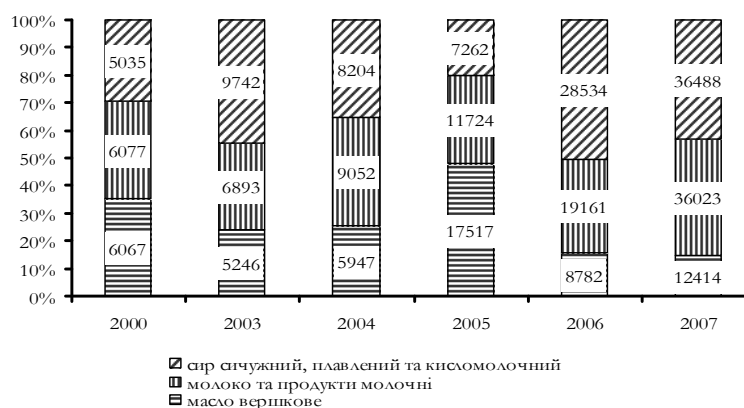
Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий внесок у дослідження проблем конкуренції та конкурентоспроможності зробили українські вчені-економісти М.Калинчик, І.Кириленко, В.Кудлай, М.Лук'янчук, О.Шпичак та інші.

Проблемам розвитку та дослідження ринку молока та молочної продукції присвячені праці таких вчених, як С.Васильчак, Ю.Воскобійник, Н.Голомша, В.Зимовець, Т.Мостенська. Проте, й досі вони залишаються актуальними, цікавими і до кінця не дослідженими.

Мета наукового дослідження. Проведення аналізу умов формування конкурентоспроможності молочної продукції в Хмельницькій області.

Основний матеріал дослідження. Реалізація стратегій по посиленню конкурентоспроможності молочної продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках не можлива без якісної і всебічної характеристики умов та тенденцій, що там складаються. Ключову роль в такій оцінці, зважаючи на критичну визначальність молочної сировини у формуванні конкурентних переваг продукції, складає аналіз сировинної бази та тенденцій на споживчому ринку в Україні та світі.

Аналізуючи роздрібний ринок молочної продукції Хмельницької області, необхідно зазначити, що оборот торгівлі вершковим маслом за 2000-2007 роки збільшився на 6,4 млн. грн. і досяг рівня 12,4 млн. грн., молоком та молочними продуктами на 30 млн. грн. до 36 млн. грн., сиром сичужним, кисломолочним, та плавленим на 31,4 млн. грн. до 36,5 млн. грн. (рис.1.).

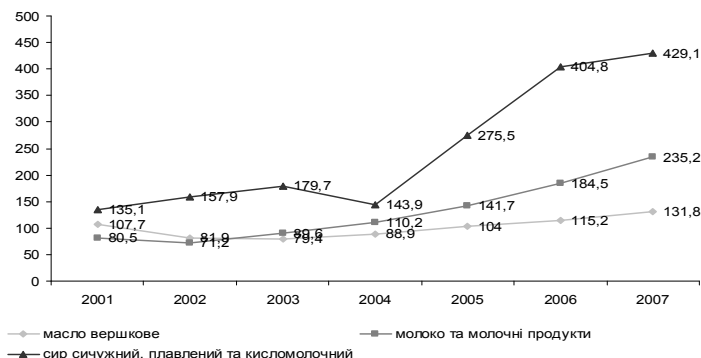
Рис. 1. Обсяги роздрібного товарообороту основних молочних продуктів в Хмельницькій області за 2000-2007рр., тис. грн.

Джерело: розраховано за даними управління статистики в Хмельницькій області

Основними причинами цього, окрім загального збільшення цін внаслідок інфляційних процесів, визначено вказані вище причини експансії і розширення внутрішнього ринку за рахунок випуску нових видів продукції, чому сприяла державна політика в галузі стандартизації. За власними підрахунками кількість технічних умов виробництва продукції (ТУ) в Хмельницькій області перевищує 150 позицій, що створює досить широкі можливості переробних підприємств у власній маркетинговій політиці по забезпеченню всіх аспектів попиту з боку споживачів.

Про інтенсивний характер зростання попиту споживачів молочної продукції в Хмельницькій області свідчать індекси фізичного обсягу роздрібного товарообороту (рис. 2.).

Так, порівняно із 2000 роком обсяги реалізації молока і молочної продукції збільшились в 2,3 рази. При цьому необхідно зазначити, що в 2001-2003 роках спостерігався деякий спад в даному сегменті, пов'язаний із активною експортною діяльністю підприємств області на ринку сухого і знежиреного молока, що стримувало застосування відвіток і обробленого молока у виробництві кінцевої продукції.

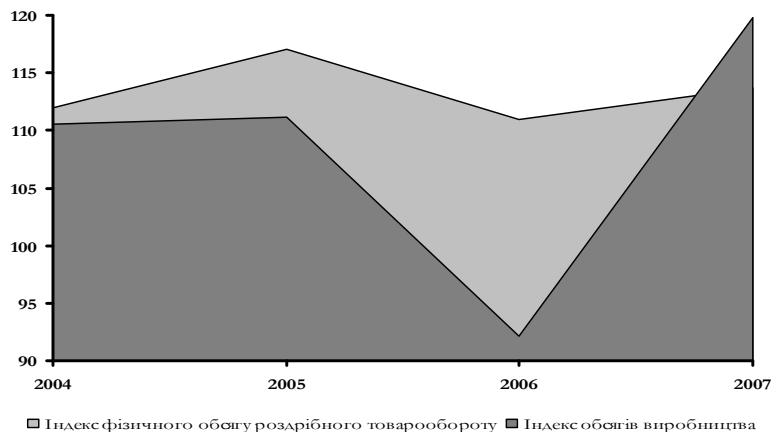

Рис. 2. Індекси фізичних обсягів роздрібного товарообороту молочної продукцією торгівельною мережею Хмельницької обл.

Джерело: розраховано за даними управління статистики в Хмельницькій області

Обсяги реалізації масла зросли на 31,8%, що на нашу думку викликано розширенням його видового складу, а також застосуванням в технологічному процесі рослинних жирів. Це зробило дану продукцію значно привабливішою в ціновому аспекті і було направлено на задоволення потреб населення, яке в основній своїй масі має низький рівень доходів. В той же час обсяги реалізації різних видів сирів зросло майже в 4,3 рази. Даний ринок слід розглядати як найбільш динамічний серед усіх ринків молочної продукції. Це, насамперед, пов'язано з появою на ньому інноваційних видів продукції, що стосується плавлених сирків з різними наповнювачами, твердих сирів світової серії «Гауда», «Чедер» та ін. При цьому використання сучасних технологій виробництва і досить часто добавок, які мають немолочну природу, дозволило розширити діапазон між найнижчими і найвищими ціновими позиціями в межах однієї товарної групи на 20-40 грн./кг, що дозволило залучити до споживання практично всі верстви населення.

Щодо вершкового масла (рис. 3) видно, то темпи розвитку споживчого ринку відповідали темпам зростання виробництва, що свідчить про збереження власних позицій підприємств виробників масла області на внутрішньообласному та державному рівні. При цьому в 2007 році спостерігається деяке перевищення виробництва над попитом, що є сигналом до підвищення попиту на масло з боку зовнішніх партнерів.

Рис. 3. Динаміка індексів фізичного обсягу роздрібного товарообороту та обсягів виробництва масла вершкового, до попереднього року

Джерело: розраховано за даними управління статистики в Хмельницькій області

При цьому оберненою є ситуація на ринку сирів (рис.4). Якщо в 2004 році порівняно з 2003 р. спостерігався надлишок даної продукції на ринку, що насамперед слід пов'язувати зі згортанням експортної діяльності, то активні заходи операторів ринку по просуванню продукції в 2005 році кардинально змінили ситуацію.

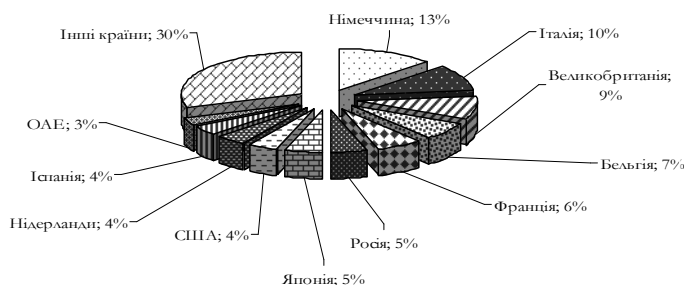
Рис. 4. Динаміка індексів фізичного обсягу роздрібного товарообороту та обсягів виробництва сиру, до попереднього року

Джерело: розраховано за даними управління статистики в Хмельницькій області

Як свідчить співвідношення даних індексів, обсяги виробництва сирів в середині області не «встигали» за зростанням попиту на них зі сторони населення. При цьому тенденція до переважання першого індексу над другим в 2006-2007 рр. продовжилась, частковим поясненням чого є ввіз даної продукції з сусідніх регіонів, де розміщені найбільші потужності корпорацій Мілкіленд і Укрпродукт Груп, (ВАТ «Молочник», ВАТ «Жмеринський маслосирзавод» і ін.)

Розвиток та ефективне функціонування молокопереробних підприємств не можливе без налагоджених каналів збуту на світовому ринку. Саме позитивна цінова ситуація на світовому ринку та ринку Росії стала стимулюючим фактором розвитку галузі. Окрім того, саме зовнішні канали збуту залишаються ключовими для корпорацій представлених у активах підприємств області.

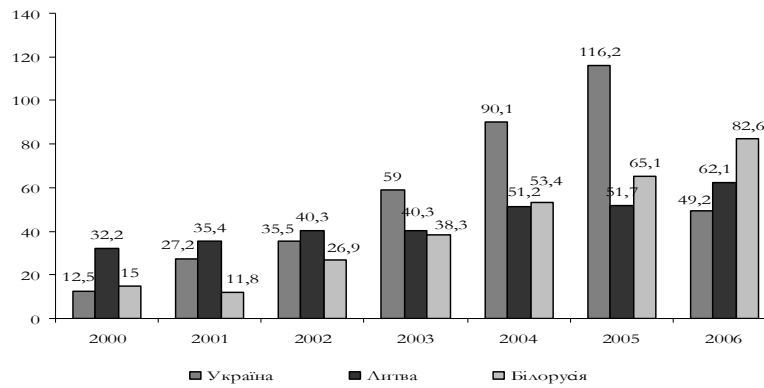
Найдинамічніший ринок сирів, залишається практично не досяжним для українських виробників. До 2006 року основним вектором експорту твердого сиру стала Російська Федерація, яка займала 6 місце за обсягами імпорту в світі, імпортуючи щорічно понад 200 тис. тонн. Однак, в результаті «торгових воєн» 2006 року та інспекції Мінсільгоспнагляду Росії українських підприємств-експортерів твердого сиру загальні обсяги експорту з України даної продукції знизилась з 116,2 тис. тон у 2005 р. до 49,2 тис. тон у 2006р. (рис.5).

Рис. 5. Географічна структура попиту на сир в світі.

Джерело: розраховано за даними Міжнародної молочної федерації

Цілоком очевидним є той факт, що стратегія переробних підприємств щодо розвитку лише одного російського ринку була не виправданою, що спричинило негативні наслідки. Порівняльний аналіз динаміки зміни експортних поставок інших країн, які мають схожі з Україною природно-кліматичні умови та розвиток молочно-го сектору сільського господарства свідчить про зниження конкурентних позицій України на ринку твердих сирів (рис.6).

Рис. 6. Динаміка експорту сиру підприємствами України, Литви та Білорусі за 2000-2006 рр., тис. тон.

Джерело: розраховано за даними Міжнародної молочної федерації

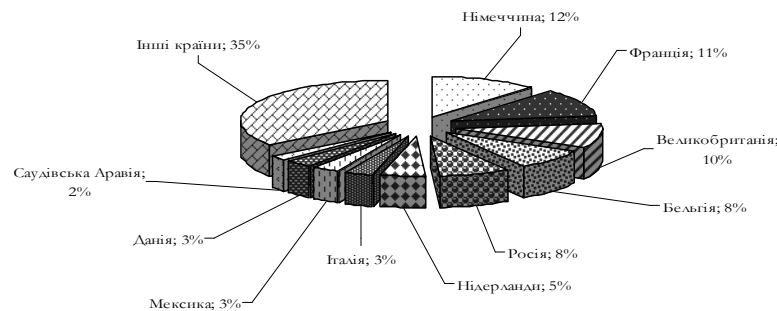
При цьому стримування обсягів експорту сирів, які є базовим сектором молочної промисловості Хмельницької області потребує насамперед високоякісної сировини в плані бактеріального осмінення. Це пов'язано із тим, що режими пастеризації молока при виробництві сиру значно м'якші, ніж при виробництві інших видів молочних продуктів, і не завжди гарантують загибель усіх патогенних мікроорганізмів. Зокрема, при порушенні режимів пастеризації зберігаються термостійкі стафілококи. Таким чином, молоко, призначене для виготовлення сичужних сирів, має відповідати вимогам вищого чи першого сорту за чинним стандартом України.

Отже, маючи в 2007 р. в структурі заготівель лише 13% молока від сільськогосподарських підприємств, яке до того ж не завжди відноситься по нових стандартах до необхідних категорій, розвивати експортний напрямок діяльності сироробних підприємств Хмельницької області виявилось не перспективним.

Щодо ринку вершкового масла в світі, то за оцінками Світової Федерації молочних виробників (IDF), даний сегмент звужується. Так, за останні 30 років його виробництво скоротилося на 30%. В 2007 р. було вироблено 8,96 млн. тон масла, що на 3% або на 260 тис. тон більше ніж 2006 році. Найбільшим виробником даного виду продукції залишається Індія на яку приходить 38,6% його світового виробництва.

Як засвідчили дослідження, потужності молокопереробних підприємств Хмельницької області на 60% орієнтовані на виробництво масла. Окрім того, вимоги щодо комплексної якості молока є значно нижчими, ніж для твердих сирів, що створює передумови для ефективного розвитку галузі, зважаючи на якісні параметри молока, що отримуються від селянських господарств. Однак, в 2005-2007 рр. дія чинників як інституційного так і макроекономічного характеру не сприяли розвитку експортного напрямку галузі. До них слід віднести зниження курсу національної валюти по відношенню до американського долара, а також відмову Держрезерву Росії закуповувати вершкове масло виробництва України. Як наслідок, експорт з України даної продукції скоротився з 53,4 тис. тон в 2001р. до 12,7 тис. тонн в 2006 р. або в 4,3 рази.

При цьому зовнішньоторговельний оборот на ринку масла в світі за цей період практично не змінився і складає близько 1,4 млн. тонн, а основними ринками збуту є Німеччина, Франція, Великобританія, Бельгія, Росія, Нідерланди і Італія (рис.7).

Рис.7. Структура попиту на масло в світі в 2006р.

Джерело: розраховано за даними Міжнародної молочної федерації

При цьому необхідно відзначити, що найбільший для вітчизняних підприємств партнер Росія за останні 5 років збільшив імпорт вершкового масла до 111 тис. тон. При цьому, участь українських

виробників у даному зростанні є мінімальною, оскільки була витіснена з ринку продукцією білоруського та новозеландського виробництва. Експорт з першої за останні 3 роки подвоївся, а з останньої зріс на 19,5%, що є безперечно наслідком покращення якості продукції за рахунок розвитку великотоварного виробництва, а також запровадження новітніх технологій в молочному скотарстві.

Розгляд динаміки зміни перспективних для підприємств Хмельницької області ринків країн СНД показав обмеження темпів зростання імпорту в Казахстані – на рівні 8,1 тис. тон., скорочення більше ніж на 40% спостерігалось в Азербайджані та інших країнах Середньої Азії, а ринок Молдови є незначним і потребує додатково лише 560 тонн на рік.

Саме обмеженість у обсягах експортних каналів збуту вершкового масла та твердих сирів, які корпораціям, що представлені в області, приносили основні надходження у 2000-2003 роках зумовило активну їх експансію на вітчизняний ринок продукції із незбираного молока та нових видів сирів. Підтвердженням цього є поява нових торговельних марок корпорації Мілкіленд в даному маркетинговому сегменті: «7-я», «Добряна», «Столиця» і ін. В свою чергу холдинг Укрпродукт Груп збільшує свою частку в уставному капіталі ВАТ «Молочник», що є одним з найбільших виробників плавлених сирів в Україні, до 95%, а також провадить експансію із закупівлі цілого ряду молокопереробних підприємств з метою доступу до сировинних ресурсів, а також представлення продукції компанії в даних регіонах.

Отже, проведений аналіз умов формування світового ринку основних молочних продуктів та їх наслідків для молокопереробних підприємств України та області зокрема дав можливість зробити наступні висновки: обсяг зовнішньої торгівлі молочною продукцією підприємствами України скорочується, що є наслідком конкурентної боротьби з європейськими виробниками та виробниками Океанії. Основними проблемними сторонами української продукції, що виявлена в результаті цього є низька її якість, що є наслідком якості молока, яке закуповується в селянських господарствах і сільськогосподарських підприємствах, а також обмеження експорту до Російської Федерації.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене необхідно зазначити, що підприємства Хмельницької області мають значні конкурентні позиції на ринку молочної продукції, що підтверджується 4-м в Україні обсягами виробництва молока, а також присутністю капіталу великих корпорацій з міжнародним статусом. Це створює передумови для розвитку і посилення конкурентоспроможності продукції підприємств області на внутрішньому та зовнішньому ринку, що однак, можуть бути реалізовані при ряді умов:

- збереження сировинних зон і розвитку молочного скотарства на даних територіях. Це є необхідним з огляду на зниження обсягів виробництва сировини в Україні, а також ознак олігополізації ринку молочних продуктів. Адже конкурентна боротьба йде між великими компаніями, які мають значні фінансові й технологічні можливості розвитку, що робить проблему забезпечення сировиною і її якісні параметри «наріжним каменем» конкурентної боротьби;

- виходу на ринок з новими видами продукції. Інноваційна складова розширення ринку молочної продукції є визначальною у формуванні конкурентних переваг молокопереробних підприємств на ринку, оскільки створює виключне місце підприємств у певному сегменті. Окрім того, дана інноваційність повинна стосуватись і сектору виробництва молока, адже збільшення продуктивності є найважливішим фактором збільшення переробки молока та поліпшення якості кінцевої продукції.

Література.

1. Клочко В. Організаційно-економічний механізм підвищення конкурентоспроможності продукції молокопродуктового підкомплексу АПК // Економіка АПК.- 2008. - №10. - с.129-133.
2. Мостенська Т. Стан і проблеми розвитку ринку молочних продуктів в Україні // Економіка АПК. – 2004.- №3. – С.46-50.
3. Тивончук Я. Формування та розвиток ринку молока і молокопродуктів в Україні // Економіка АПК – 2008. - №12. - с.131-136.
4. Кудлай В. Розвиток конкуренції на ринку молочної продукції в Україні // Економіка АПК. - №6. – 2006. – с.110-115.
5. Ладика В., Маслак О. Світовий молочний ринок: стан та перспективи // Пропозиція. 2009. - №4.
6. Стан і перспективи розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК України / За ред. О.М.Шпичака. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1999. – 156 с.
7. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2007 рік / За ред. Начальника Головного управління статистики у Хмельницькій області, к.е.н. В.В.Скальського. – Хмельницький: Державний комітет статистики України Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2007.